

PETOS

VESA VARES

HURMOS

SUOMALAIS-SAKSALAINEN SUHDE 1939–1945

ERO



HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

© Vesa Vares ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-49929-9

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025



SISÄLLYS

Alkusanat	9
Paljon tutkittu – silti myyttinen	14

SYYSKUU 1939 – KESÄKUU 1941

JOHTAVAT PIIRIT REAALIPOLITIIKAN KOULUSSA	23
Tausta: Saksa-kuvan monimuotoisuus	23
Valtiojohdon Saksalle kriittinen menneisyys	28
Petos ja tyrmistys	31
Talvisodan kylmä Saksa	35
”Suomalaiset päästivät huonolla politiikallaan tilanteen sotaan”	40
Päädyttäisiinkö Saksan viholliseksi?	42
Rauhaan – Saksa sivuraiteella	46

VÄLIRAUHA – KOHTI BERLIINIÄ

MUIDEN TEIDEN TUKKEUTUESSA	52
”Lumivyöryn tavoin”	52
Rytin kylmä analyysi ja Hitlerin sateenvarjo	56
Oliko vaihtoehtoja?	62
Vahvistuvan hinausköyden varassa keväällä 1941	65
Paasikivi: varovaisuudesta valtalinjalle	70
Lujasti uskova Svinhufvud	77
Ståhlberg sitkeänä toisinajattelijana	79

PUOLUETASO SEURAAMASSA KEHITYSTÄ	84
Pakollinen siirtyminen katsomoon	84
Ulkopolitiikan välttelyä eduskunnassa	86
Kokoomuspuolue löytää vanhan suunnan	88
Maalaisliitto: reaali politiikkaa virran mukana	93
Johtajiaan seuraava Edistyspuolue	98
Kakisteleva RKP	99

Sosiaalidemokraatit karvaiden vaihtoehtojen välissä.....	103
IKL pettymyksestä Uuden Euroopan lentoon.....	108
Puolueet presidentinvaalien ulkomaisissa paineissa.....	114

YHTEISKUNNALLINEN KATSE SAKSAAN –

UUTTA VAI VANHAA?	120
1930-luvun monimuotoinen ja epäröivä tausta.....	120
Asiantuntijat ja sota lähtökuopissa: kieli keskellä suuta.....	121
Suomen Kuvalehti ja maailmojen taistelu	124
Lukijan pääkirjoitus – sopeutuminen Uuteen Eurooppaan?	128
Hakkapeliitta ja sotilaallinen ääni	130
Ammattiryhmät: monilla hiljaiseloja talvisodan ja välirauhan aikana .	136
Talouselämän liberalistinen pohja.....	140
Uuden kynnyksellä – korporatismi haastajana.....	143
”Ei näytä ainakaan periaatteellisesti mahdolltomalta soveltaa oman maamme talouselämää näihin uusiin muotoihin”	146
Saksan teollisuusnäyttely: mahtia ja lähentymistä	151
Hakaristiliput Helsingin kadulla – urheilu innokkaana päänavaajana	155
Poliisi ammatillisena tarkkailijana.....	162
Saksalaisen elokuvan takamatka.....	165
Naisille uskottu rooli – ei sentään Gretchen-palmikot.....	170
Lotta Svärdin velvollisuusetiikkaa ja naisille sopivia näyttelyitä	173
Naisille suunnattua urheilun ja viihteen kuvaa.....	176
Toveritar ja pienet merkit	180

KESÄKUU 1941 – TOUKOKUU 1945

VALTIOJOHTO JA MUUTTUVAT TILANTEET	185
Suuri horisontti.....	185
Tietoisesti kohti Suur-Suomea ja Uutta Eurooppaa.....	187
Presidentin kylmä harkinta.....	190
Päätäväinen roikkuminen	194
Huonojen vaihtoehtojen välissä.....	196

Ryti ja demokratian virheet.....	200
Turhautuva aseveli.....	203
Juutalaiskysymys siruna saappaassa.....	208
Mannerheim – kohtelias ja sarkastinen taktikko.....	213
Paasikivi mukana ja ulkoreunalla.....	220
Vanhat ikonit yhä kauempana toisistaan.....	224
Syvimmästä yhteistyöstä raaimpaan eroon.....	225
PUOLUEET ASEVELJEYDEN TUKENA.....	230
Eduskunta: hivenen kasvava rooli.....	230
Kokoomuspuolue uskollisena takuumiehenä.....	237
Maalaisliitto ja isänmaallinen velvollisuus.....	246
Edistyspuolue joukon jatkona.....	252
”Me ruotsalaiset emme ole koskaan haaveilleet mistään Suur-Suomesta”.....	255
SDP: epäilyjä ja Tannerin reaalipolitiikkaa.....	261
IKL ristiretkellä loppuun asti.....	270
JATKOSODAN KANSALAISTASON ASEVELJEYTTÄ.....	274
Maailmanpolitiikan lukeminen vaikeissa oloissa.....	274
Sensuuriohjeet asevelihengessä.....	278
Suomen Kuvalehti: ”Eurooppa bolshevismia vastaan”.....	282
Saksalainen aseveli: verisiteitä ja tarkoituksenmukaisuutta.....	286
Hakkapeliitta ristiretkelle.....	292
Päättäväiseen mutta kliniseen aseveljeyteen.....	296
Tarkkailupaikkana Lappi: ”tienestin kannalta”.....	302
Lakimiehet vieraan oikeuskäsityksen äärellä.....	308
Tarkkailevat lääkärit.....	310
Suur-Suomi Lebensraumin ja historian mukaisesti?.....	313
Kasvattajat neutraaleina.....	319
Tiedevierailut säästöliellä.....	321
Poliisi: ammattimaista aseveljeyttä.....	323
Talouselämä: liberalistinen pohja, sopeutuva todellisuus.....	329
Elokuvat aseisiin – omalla tavallaan.....	337
Poliittiset elokuvat ja väistöliike.....	341

Suomen Kinolehti jyrkkenee.....	345
Suomalaiset lumoavalla vierailulla	349
Ihannevieraita ja haastatteluja	354
Seura: huomio viihteessä.....	359
Hiipuvat urheilusuhteet ja Kekkonen riskipeli	362
”Äiti on tärkein kansalainen”	366
Lotta Svärd ja asesisarus	370
Järjestövierailut käytännön yhteistyönä	373
Satunnaishuomiota Suomen Naiselta ja Kisakentältä	379
Hopeapeili: viihteellisesti asevelimasta	383
Vaieten toisinajatteleva Toveritar	385
Moraalikysymys – suomalaiset naiset ja saksalaiset aseveljet	386
 TAVALLINEN KANSA JA SAKSA.....	 389
Mielipideraportit kansan heijastajina	389
Matkakertomukset: kuin rauhan aikaa	394
Aseveljeyden Saksa: leppoisaa ja mahtavaa.....	399
”Ainoatakaan ikävää pilkkua en voi löytää tähänastiselta Saksan taivaaltani”	403
Tavalliset kirjeet: Saksa kaukana taustalla	409
Lapin sota loppusoittona.....	418
 LOPUKSI.....	 423
 VIITTEET	 443
 LÄHDELUETTELO	 477
 HENKILÖHAKEMISTO	 485

LUKIJALLE

”Kun kuulin saksalais-venäläisestä sopimuksesta,
olisin mieluiten matkustanut Berliiniin ja ampunut Hitlerin.”¹
(Maaherran rouva Bertha Helenius Saksan lähettiläs
Wipert von Blücherille 27.10.1939)

”Proosallisemmin puhuen tämä kaikki merkitsee sitä, että Suomi on
sotilasliitossa ja kohtalonyhteydessä Saksan kanssa, on täysi akselivalta ja
luisumassa täyttä vauhtia hitlerismiin.”²
(Väinö Voionmaa kesäkuussa 1941)

”Suomen ja Saksan yhteistyö on syntynyt venäläisen barbarian tuhoami-
sessa ja pysyy sen merkeissä, ja sen täytyy ja se tuleeikin olemaan vahva
ja pysyvä pohja kansojemme välisille suhteille. – – Millään maalla ei ole
ollut niin syvälle meneviä kulttuurivaikutuksia Suomeen kuin Saksalla.”³
(Edwin Linkomies lokakuussa 1941)

”Eräs rouva on usein valitellut sitäkin, että saksalaiset varastavat kaiken
mitä irti saavat ja ’mikä ei huuda ja vieläpä senkin mikä huutaa.’ Samoin
he ottavat ihmisten talveksi varaamat polttopuutkin. Veivätpä he kerran
Petsamon kirkosta kamiinatkin, jotka kuitenkin myöhemmin palauttivat.”⁴
(Mielialaraportti loppuvuodesta 1941)

”Tunnelma oli juhlallinen, kun tiesi lentävänsä avaruudessa maailman-
historian ehkä ihmeellisimmän henkilön kanssa ja joka tapauksessa
nykyajan kuuluisimman ihmisen ja suurimman neron seurassa.”⁵
(Paavo Talvela Adolf Hitleristä kesäkuussa 1942)

”Mannerheim on selvästi menettänyt hermonsensa. Harmi kyllä kukaan
meidän herroistamme ei ollut kriittisinä päivinä paikalla, jotta hänelle
olisi voitu pukea korsettitanko.”⁶
(Propagandaministeri Joseph Goebbelsin päiväkirja maaliskuussa 1944)

Koko tämä näkemysten ja tunteiden kirjo, ja kaikki siltä väliltä, mahduttui Suomen ja Saksan suhteisiin toisen maailmansodan aikana.

Tämä kirja on jatkoa teokselleni *Viileää veljeyttä. Suomi ja Saksa 1918–1939* (Otava 2018). Suomen ja kansallissosialistisen Saksan suhteet ovat aina olleet ongelmallinen ja myyttinen historian vaihe, johon ovat liittyneet poliittiset intohimot ja historian käyttö poliittisiin tarkoituksiin, usein ennakkoluulojen ja stereotyypioiden pohjalta. Julkisuudessa toistuu näkemys ”saksalaismielisestä 1930-luvusta”. Sillä tarkoitetaan, että 30-luvun Suomi olisi ollut äärioikeistolainen ja ihaillut Hitlerin Saksa.

Tuntuu jopa siltä, että mitä kauemmaksi historiallinen vaihe jää, sitä enemmän sitä koskevat käsitykset yksinkertaistuvat, ja uusille polville tulee paine löytää ilmiöstä jotain ”vielä pahempaa”, vielä dramaattisempaa. On helppoa pelkistää kaikki pinnalliseen kysymykseen, oliko joku henkilö natsi tai fasisti vai ei, mutta samalla hukataan oleelliset osat todellisuudesta. Tosiasiassa 1930-luvun suomalais-saksalaiset suhteet sekä keskinäiset, toista osapuolta koskevat käsitykset olivat todella monivivahteinen ilmiö, ja näkemykset muodostuivat aikalaisten oman aiemman kokemushistorian, nimenomaan jatkumon perusteella. Ne muodostuivat sen pohjalta, mitä Saksasta aiemmin tiedettiin ja omana aikana itse koettiin, eivät vasta Auschwitzin tai YYA-politiikan peruutuspeilistä.

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö Suomen ja Saksan suhteiden ja kontaktien luonteesta löytyisi vielä paljon tutkittavaa tai että uusilla näkökulmilla ei löydetäisi ilmiöstä puolia, joita ei aiemmin ole otettu huomioon. Se kuitenkin tarkoittaa, ettei tutkija saa koskaan unohtaa tärkeää näkökulmaa: hänen tarkastelunsa kohteena on ihmisiä, jotka ovat toimineet aivan eri tilanteessa, aivan eri ajattelumallien ja arvojen pohjalta ja aivan toisenlaisten itsestään selvinä tai kavahtettavina pidettävien asioiden ilmapiirissä kuin me elämme. Tältä pohjalta heidän toimintaansa on arvioitava. Kuka meistä hyväksyisi, että omaa toimintaamme arvioitaisiin kymmenien vuosien päästä uusista olosuhteista ja uudenlaisista arvoista käsin?

Käsitys ”saksalaismielisestä 1930-luvusta” on julkisuudessa käsittämättömän sitkeä myytti, ja sota-ajankin yhteistoimintaa on käsitelty

kovin herkästi näkökulmista, jotka on tosiasiaassa välineellistetty myöhempien aikojen tarpeiden pohjalta. Todellisuudessa kansallissosialismin ihailu oli 1930-luvun Suomessa hyvin marginaalinen ilmiö, ja suomalaisessa sisäpolitiikassa viittauksia Hitlerin Saksaan käytettiin tuolloin lähes pelkästään lyömäaseena. Se oli varoittava esimerkki, jonka kaltaiseksi Suomi ei saanut muodostua. Ideologiansa osalta Saksa oli kyseisen vuosikymmenen haukutuin maa suomalaisessa lehdistössä. Monissa suurissa lehdissä tämä koski myös Saksan ulkopoliittikkaa. Suomen virallinen ulkopoliittikka suuntautui puolestaan Kansainliittoon ja Pohjoismaihin, eikä yksikään poliittinen puolue suositellut sen suuntaamista Saksaan, ei edes laitaioikeisto.

Moni ehkä ajattelee, että Neuvostoliitto olisi ollut haukutuin, inhotuin ja pelätyin. Tällöin unohdetaan, että suomalainen vasemmisto, jota vaaleissa kannatti lähes 40 prosenttia kansasta, kavahti 1930-luvulla selvästi enemmän Hitlerin Saksaa kuin Neuvostoliittoa. Lisäksi Neuvostoliiton inhoajat eivät olleet 1930-luvulla äänessä yhtä paljon kuin Saksa-kriitikot, sillä kielteiset tunteet Neuvostoliittoa kohtaan olivat vakiintuneet jo paljon aiemmin. Niitä ei tarvinnut enää toistaa jatkuvasti, mikäli Neuvostoliitossa ei tapahtunut jotain uutta. Sen sijaan uutiset Saksasta olivat tuoreita, ajankohtaisia, dramaattisia ja usein yllättäviä, ja niitä esiintyi läpi 1930-luvun.

Suomen ja Saksan suhteiden ja kontaktien tutkiminen on joka tapauksessa tutkijalle miinakenttä, koska ennakkomielipiteet ovat suuntaan jos toiseenkin hyvin vakuuttuneita ja koska nykyaikana on entistä helpompi hakeutua vain sellaisen tiedon – tai valetiedon – äärelle, joka vahvistaa omia käsityksiä. Sitä tärkeämpää on tuottaa tutkittua tietoa. Tämä kirja on oma panokseni tähän keskusteluun, ja todennäköisesti se tuottaa materiaalia myös niille ennakkoluulojensa ylläpitäjille, jotka valikoivat siitä itselleen sopivat kohdat ja unohtavat ne, jotka eivät tue heidän ennakkokäsityksiään. Näin tullaan varmasti toimimaan sekä sota-ajan yhteistyön tuomitsemiseksi että sen puolusteluksi. Tutkija ei voi kuitenkaan tulla muuhun tulokseen kuin siihen, että ilmiö oli hyvin moninainen ja monimuotoinen. Kirjan tavoite on saada lukija ymmärtämään tämä näkökohta, samoin kuin se, että menneisyyden toimijat ansaitsevat oikeudenmukaisuuteen

pyrkivän ja kokonaisuuden huomioon ottavan käsittelyn. Sitä tarvitaan tulevaisuudessakin, kenties aiempaakin enemmän.

Tämän tutkimuksen lähtökohdat ovat siis samat kuin tutkiessani Suomen ja Saksan suhteita ja kontakteja vuosina 1918–1939, joten myös käsittelytapa on samanlainen: aikalaislähteiden painottaminen ja sijoittaminen oman aikansa kontekstiin. Valtaosa lähteistä on tällä kertaa ollut jo omana aikanaan julkisia, koska tarkastelun kohteena on nimenomaan se, *miten aikalaisille syntyi aseveljeyden kuva ja miten se perusteltiin*. Myös arkistolähteitä on käytetty laajasti, joskin tietyt saksalaisten arkistojen materiaalit ovat sotavuosilta huomattavasti laihemmat kuin maailmansotien väliseltä ajalta. Käsittelytapa on ajan suomalaisen yhteiskunnan tarkastelussa ehkä hiukan kaavamainen, koska pääsääntöisesti edetään sektori kerrallaan kahdena aikakautena: ensin aikavälillä maailmansodan puhkeamisesta jatkosodan alkuun ja sitten Saksan romahdukseen asti. Tämä johtaa samojen ilmiöiden kertautumiseen eri näkökulmista, mutta toisaalta käsittelytapa luultavasti on lukijalle selvempi.

Itselleni palkitsevin osa on tutkimusta tukeneiden kiittäminen. Kirjoittamisen taloudellinen turva lepäsi oman viran tutkimuspuolen toteuttamisessa, sen ulkopuolisia apurahoja olivat ainoastaan Suomen tietokirjailijat ry:n ja Otavan Kirjasäätiön matka-avustukset sekä Suomalaisen Yhteiskunnan Tuen apuraha. Jarkko Vesikansalle kuuluvat syvät kiitokset kirjan ottamisesta julkaisuohjelmaan ja Päivi Syrjäselle toimimisesta erinomaisena ja loppuvaiheessa iskeneen kiireen vuoksi aiempaakin arvokkaampana kustannustoimittajana. Kiitokset myös Miia Alavillamolle kommentoinnista ja oikoluvusta.

Tekstin tieteellisiksi peräänkatsojiksi uhrautuivat kollegat ja ystävät, professori Markku Jokisipilä ja professori emeritus Timo Soikkanen, molemmat niin syvällä teemassa, että hedelmällisempiä keskusteluja ei voi kuvitella, ei myöskään laajempaa kriittisen sanomisen vapautta. Soikkaselta sain myös käyttööni Mannerheimia koskevan, aiemman hyödyntämättömän lähteen eli adjutantti O. E. Bäckmanin päiväkirjan Päämajan tapahtumista vuosina 1942–44. Poliittisen historian oppiaineen muidenkin edustajien kanssa kävin keskusteluja kaivatessani sielunvahvistusta; erityiskiitos tästä etenkin Olli

Kleemolalle, Tiina Lintuselle ja Juho Wilskalle, mutta mainita voisi oikeastaan kaikki. Ilman sellaista työyhteisöä kaikki olisi paljon ras-kaampaa! Etenkin nykyaikana, jolloin oman tutkimuksen kohdeperi-odi tuo välillä masentavan tuttuuden tunteen. Kovapäinen tutkija on toki itse vastuussa kaikista puutteista ja mahdollisesti näinkin hyvän faktantarkistuksen jälkeen tekstiin jääneistä lapsuksista.

Lisäksi Ilari Taskiselle kohdistuu kollegan syvä kiihtolisuus avusta Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston käytössä. Karoliina Kankaansyrjä kokosi tutkimusavustajana allekirjoittaneelle ajan sanomalehtimateriaaleja. Tomi Mertanen antoi jälleen, kuten *Vuileän veljeyden* yhteydessä, tutustua julkaisemattomaan käsikirjoitukseensa.

Kiitokset kuuluvat myös ohjaaja, kirjailija Johanna Vuoksenmaalle, joka hyväntahtoisesti antoi käyttööni kirjansa *Suurenmoinen matka* pohjana olleen kirjemateriaalin, auttoi kuvituksen hankinnassa ja ohjasi tapaamiseen Tuula Chelianin ja Tapani Pitkäsen kanssa, joilta sain käyttööni kattavan aikalaispäiväkirjan ja kuvitusta. Heille kuuluu erityisen suuri kiitos. Hyödyntämättömiä aarteita vielä löytyy niinkin tutkitusta teemasta kuin Suomen jatkosota, ja onneksi myös niiden kulttuuritietoisia ja tutkimusmyönteisiä haltijoita!

Korvaamattomana tukena ovat olleet myös saksalaiset kollegat ja ystävät Frank Nesemann ja Kai Hendrik Patri, molemmat perheineen. Heidän asiantuntemuksensa hyväksikäyttäjänä ja vieraanvaraisuuden riesana olen ollut lukuisia kertoja. Keskustelujen kohteena ovat olleet ammattiasioiden lisäksi, kuten aiemminkin, myös rentouttavammat teemat, etenkin jalkapallo ja Stephan Derrick. He ovat kestäneet myös uutta dekkarikirjailijan harrastustani sekä jopa kipinääni schlager-musiikin fanittamiseen– *es lebe Helene Fischer!*

Suurimmat kiitokset kuuluvat jälleen kerran sille kaikkein arvok-kaimmalle eli omalle perheelle, jonka kärsivällisyys on taas kerran ollut suunnaton. Kirjani on omistettu teille, Mari, Vilma, Hanna. Sel-laista kiitosta, minkä ansaitsisitte, en edes pysty koskaan antamaan, joten ottakaa vastaan tämä.

Turussa 16.6.2025

Vesa Vares

PALJON TUTKITTU - SILTI MYYTINEN

Suomen suhteet Saksaan maailmansodan aikana on ilmiö, josta on paljon tutkimusta mutta jonka luonteeseen ja vivahteisiin on etenkin julkisuuden keskusteluissa jaksettu syventyä vain harvoin. Koska Suomessa oli saksalaisia sotilaita sekä vuonna 1918 että vuosina 1939–45, on helppoa olettaa, että Saksaan suuntautuva ulkopolitiikka ja saksalaismielisyys olivat olleet keskeytymätön jatkumo. Jatkosodan ajan aseveljeyspropaganda ajoi samaa jatkumokäsitystä ja pyyhki syrjään 1920- ja 1930-luvuilla ilmenneet keskinäisten suhteiden monet ongelmat.

Vuoden 1944 jälkeinen ulkopolitiikka puolestaan loi identiteettiään osoittelemalla edeltäjien virheitä ja pönkitti siksi näkemystä saksalaismielisestä menneisyydestä. Meidän aikamme ihmisoikeusnäkemykset ja oikeistopopulismin vastustaminen houkuttelevat yksinkertaistamaan menneisyyden ilmiöitä ”fasismin” kattokäsitteen alle. Lisäksi ”tästä on vaiettu”-väitteet löytävät aina kuulijoita ja uskojia, vaikka asiat olisi aiemmin käyty läpi kuinka monta kertaa ja kuinka avoimesti ja julkisesti tahansa.

Tosiassissa väitteet, joiden mukaan tutkimus olisi ”vaiennut” Suomen suhteista Saksaan, osoittavat joko lausujien tietämättömyyttä tai tarkoitushakuisuutta, joskus molempiakin. Esimerkiksi klassisesta ajopuuteoriasta, jossa Suomi-parka ajautui jatkosotaan täysin passiivisena ja pelkästään uhrina, ei ole suomalaisessa historian tutkimuksessa lastuakaan jäljellä. Tulkinta muuttui lopullisesti viimeistään 1980-luvun lopulta alkaen, jolloin julkaistiin professori Mauno Jokipiin massiivinen tutkimus *Jatkosodan synty* (1987). Toki siitä, kuinka paljon suomalaisilla todellisuudessa oli maailmansotien vuosina vaihtoehtoja ja mikä oli missäkin vaiheessa realistista, vallitsee tutkijoiden keskuudessa hyvin erilaisia tulkintoja.

Tarvitsee vain luetella sellaisia nimiä kuin Tuomo Polvinen, Mauno Jokipii, Ohto Manninen, Touko Perko, Britta Hiedanniemi, Markku Reimaa, Marjatta Hietala, Marianne Junila, Maria Lähteenmäki, Markku Jokisipilä, Janne Könönen, Osmo Hyytiä, Pekka Visuri ja Risto Peltovuori, jotta havaitsee, kuinka laajasti sotavuosiin liittyneitä Saksan-suhteita on tutkittu. Jopa erillinen tutkimus Hitlerin suhtautumisesta Suomeen on jo olemassa.⁷ Silti yhä puuttuu laaja näkökulma: sen esittely, millainen oli suomalaisten poliitikkojen ja yhteiskunnan yleinen näköala Saksaan, miten Saksan kuva muuttui ja miten aikalaiset sen kokivat.

Monia varmasti yllättää, kuinka niukassa osassa Saksan rotupolitiikka, juutalaisten kohtelu ja holokausti tässä kirjassa ovat. Tämä johtuu siitä, että nämä kysymykset nousevat aikalaislähteissä hyvin vähän esiin. Siihen, mistä tämä puolestaan johtui, kirjassa kyllä palataan. Mutta muutoin kirjan kannalta oleellisia tarkastelun kohteita ovat dramaattisten detaljien sijasta laajemmat kysymykset: Mil-laista tietoa Saksasta oli yleisölle tarjolla, ja millaiseen jatkumoon ja kontekstiin yleisö tämän tiedon asetti? Edustiko Saksa suomalaisille sota-aikana ensi sijassa saksalaisuutta vai kansallissosialismia? Ajateltiinko, että nämä voitiin erottaa toisistaan ja jatkaa yhteistyötä esimerkiksi eri tiede-, kulttuuri- ja ammattialoilla tai urheiluelämässä? Koettiin, että politiikka oli aivan eri sektori ja muu yhteistyö luonnollista, koska Saksahan oikeasti oli, poliittisesta järjestelmästäan riippumatta, melkein alalla kuin alalla maailman johtava ja kehittynein valtio? Miten Suomelle nähtiin suotavaksi, edulliseksi tai pakolliseksi toimia suhteessa Saksaan? Miten ilmiö näyttäytyi arjessa? Kirjassa tarkastelun kohteena ovat niin korkean tason politiikka ja puolueet kuin ammattisektorit, järjestöt, kansalaistoiminta ja viihdekin.

Monista osista sota-ajan suomalaista yhteiskuntaa on jo olemassa erillisiä tutkimuksia tai ainakin analyttisiä katsauksia. Suomen ja Saksan välisiä kirkollisia kontakteja ovat tutkineet ansiokkaasti Eino Murtorinne ja Jouni Tilli, sotilaskontakteja Markku Jokisipilä ja kulttuuriväkeä Britta Hiedanniemi ja Janne Könönen, tiedemaailmaa Marjatta Hietala, ja niin edelleen. Jokisipilä on tutkinut myös urheilumaailman suomalais-saksalaisia kontakteja. Tomi Mertenan

on puolestaan julkaissut lukuisia artikkeleita taide- ja useista muistakin kontakteista. Saksalaisten toimintaa Lapissa ovat tutkineet hyvin laajasti esimerkiksi Marianne Junila ja Maria Lähteenmäki.

Esimerkkejä voisi mainita useita muitakin, ja tämänkin teoksen jälkeen jää paljon aukkokohtia ja tässä käsiteltyjen teemojen syventämismahdollisuuksia tulevalle tutkimukselle. Monesta nyt tarkastelun kohteena olleesta ryhmästä olisi voinut tehdä oman kirjan – tai useita. Oleellisinta tässä kirjassa on luoda laajaa näkökulmaa, sillä toistaiseksi tutkimus on useimmiten keskittynyt niihin piireihin, jotka ovat lähtökohtaisesti suhtautuneet Saksaan ja sen kautta myös Hitlerin Saksaan keskimääräistä positiivisemmin. Niiden vaikutusvalta ja mahdollisuus tehdä poliittisia päätöksiä ovat kuitenkin olleet varsin rajallisia, joskaan eivät toki vähäisiä. Tämä on syytä pitää lukiessa mielessä, sillä jo nyt hyvin perusteelliseksi ja pitkäksi muodostunutta tutkimusta ei ole voinut paisuttaa kertaamalla laajalti aiempia tutkimustuloksia. Tunnustan silti ilomielin ja arvostaen velkani niille sen tutkimusympäristön valottajana, jota tässä on lähdetty laajentamaan.

Kiinnostavinta ei tämän tutkimuksen kannalta siis ole kaikkein saksalais- tai natsimielisimpien yksilöiden tai ryhmien etsiminen tai sota-ajan saksalaismielisimmillä ilmauksilla herkutteleminen. Laajemman kentän käsityksillä Saksasta ja natsismista oli paljon suurempi vaikutus suomalaisten yleiseen Saksa-kuvaan kuin yksittäisiksi jääneillä intoilijoilla, sillä niillä oli arjen painovoima. Samalla käy ilmi, kuinka jopa totalitaristinen järjestelmä voi muuttua tarkastelijan silmissä ymmärrettäväksi, kun hän selittää sitä kytkien sen omaan tilanteeseensa, omiin ennakkonäkemyksiinsä, arvoihinsa ja perinteisiinsä. Kyse ei ole siitä, että samalla tarkastelija olisi tietoisesti alkanut kääntyä totalitarismin aatteiden kannattajaksi.

Oleellista on, ettei sotavuosiinakaan ollut yhtä ja ainoaa suomalaista suhdetta Saksaan. Suhde riippui monista asioista, ja jopa samalla henkilöllä tai ryhmällä se saattoi vaihtua moneen kertaan, kun ympäröivä todellisuus myllättiin yhä uudestaan aivan erilaiseen asentoon. Suhtautumiseen vaikuttivat toimijoiden ja tarkastelijoiden yhteiskunnallinen asema, poliittinen ideologia, oman ammatti- tai muun ryhmän vanhat kontaktit, omat kokemukset vuodesta 1918, ja kaiken lisäksi

se, mitä piirrettä Saksasta milloinkin katsottiin – ideologiaa, ulkopolitiikkaa, sotilasmahtia, yhteiskuntaa vai tarkastelijan oman sektorin vastinetta tuossa yhteiskunnassa. Vai katsottiinko vain rannalta, mitä kaukana merellä tapahtui?

On muistettava myös se, että sodan aikana Suomi kävi läpi hyvin erilaiset vaiheet. Se koki puolueettomuusajan, talvisodan, välirauhan, jatkosodan ja Lapin sodan. Saksan merkitys oli eri vaiheissa Suomen kannalta radikaalisti erilainen, samoin Saksan suhtautuminen Suomeen. Kun Saksa teki elokuussa 1939 Neuvostoliiton kanssa sopimuksen etupiirijaosta, suomalaisten pettymys oli suuri, ja siitä edettiin vuonna 1940 tarttumaan oljenkorteen ja pyrkimään osaksi Saksan johtamaa Uutta Eurooppaa. Vuonna 1941 siirryttiin aikaan, jonka oli määrä olla ”toinen vapaussota” ja toteuttaa Suur-Suomi, ja lopulta auttajasta tulikin asteittain ensin taakka ja lopulta Lapin sodassa vihollinen.

Kaikki nämä ulkoiset kehityskulut olivat suomalaisten näkemyksissä ratkaisevassa roolissa. Jo sensuurin vuoksi arviot eivät voineet olla yhtä vapaita ja avoimia kuin 1930-luvulla, ja vielä enemmän vaikutti yleinen käsitys maailmansodan kehityksestä ja Suomen kohtalosta siinä: miten pelastaa itsenäisyys ja kenties saada suuri tulevaisuus?

Tämä ei silti ole tutkimus Suomen ja Saksan poliittisten ja sotilasiteiden muodostumisen ja poliittisen ylätason *tapahtumahistoriasta*. Siitä, millaisia Suomen ja Saksan diplomaattiset suhteet olivat talvisodan aikana, on paljon tutkimusta. Suomen päätymisestä Saksan vanaveteen 1940–41 ja jatkosodassa aseveljeksi ja käytännössä liittolaiseksi on kirjoitettu suorastaan uuvuttavan perusteellisesti. Myös saksalaisten toiminta Lapissa, niin liittolaisena kuin tuhoajana, on tunnettua. Tapahtumahistoriaan viitataan siinä määrin kuin se auttaa ymmärtämään, miten tilanteen muutokset vaikuttivat henkilöiden, puolueiden ja ryhmien näkemyksiin Saksasta ja saksalaisuudesta. Sikäli kuitenkin syvennetään myös monien korkean tason toimijoiden Saksa-näkemyksiä ja niiden taustoja, että niitä liitetään heidän aiemman toimintansa ja laajemman poliittisen asennoitumisensa yhteyteen.

Tutkimuksen lähtepohja muodostuu klassisista poliittisen historian lähteistä, kuten valtiollisesta ja diplomatian arkisto- ja julkais-

tusta materiaalista, puolueiden arkistoista, muista arkistolähteistä, sanoma- ja aikakauslehdistä ja ammattialojen lehdistä. Viimeksi mainittujen kautta pyritään lähestymään ihmisten arkea. Avuksi käytetään myös viranomaisten teettämiä erilaisia mieliala-, tiedustelu- ja valvontaraportteja. Lisäksi ajan elokuvat antavat viitteitä siitä, mihin suuntaan valtiojohto arveli ja toivoi kansalaisten ajattelun olevan menossa. Lisäksi hyödynnetään sota-ajan kirjekokoelmia: sekä painettuja että etenkin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston noin 70 000 arkistoidun kirjeen kokoelmaa. Merkittäviä lähteitä, kuten johtavien poliitikkojen päiväkirjoja, on myös jo julkaistu, samoin sodan ajan valtioneuvoston keskustelupöytäkirjoja. Eduskunnan täysistuntojen materiaali on ollut lähtökohtaisesti julkista, muutamia aikoinaan salaisiksi julistettuja lukuun ottamatta. Näitäkin lähteitä katsotaan nimenomaan siitä näkökulmasta, mitä ne kertoivat suomalaisten asenteista Saksaan ja saksalaisuuteen.

Kaikkein merkittävimmissä asemassa ovat kansalaisyhteiskunnan ja järjestöjen materiaalit. Ne ovat monipuolisia suojeluskunnan *Hakkapeliitta*-lehdestä maatalousnaisten *Emäntälehteen*, eri alojen aikakauskirjoista viihdelehtiin, kirjallisuuskatsauksista SVUL:n arkistoon ja *Urheilu*-lehteen ja niin edelleen. Julkisen aineistona tällaisen materiaalin oli jo alun perin tarkoituskin luoda omalta osaltaan kuvaa aseveljeydestä. Sen sijaan järjestöjen arkistot sota-ajalta ovat valitettavasti yleensä huomattavan niukkoja.

Suomalainen sanomalehdistö on tietysti ollut erittäin merkittävä Saksa-kuvan luoja. Kattavan analyysin siitä on jatkosodan vuosilta tehnyt Touko Perko jo 1970-luvulla väitöskirjassaan *Aseveljen kuva*. Sanomalehtiä käytän lähinnä täydentävänä lähteenä, monipuolistamaan kansalaisyhteiskunnan kontakteista kertovaa lähdepohjaa.

Suomalais-saksalaista suhdetta tarkastellaan myös saksalaisten lähteiden pohjalta. Painopiste on silti lähdetilanteen muutosten vuoksi suomalaisessa suunnassa. *Viileää veljeyttä* -kirjaa rikastutti saksalaisten kulttuuri- ja tiedepoliittisesta toiminnasta syntynyt materiaali, mutta sen volyymi oli sota-aikana luonnollisesti paljon pienempi. Esimerkiksi tieteellisiä konferensseja järjestettiin vain murto-osa rauhan aikaan verrattuna. Monenlaisia kahdenvälisiä kontakteja

ja vierailuja kuitenkin oli, ja niitä korostettiin sekä eri alojen suomalaisessa aikakauslehdissä että päivälehdissä, osin myös saksalaisessa. Saksalaisen sanomalehdistön kuvaajina hyödyllisiä ovat Risto Peltovuoren tekemät tutkimukset lehtien Suomi-kuvasta sota-aikana. Peltovuori keskittyy lähinnä poliittiseen kirjoitteluun, ja olen tässä kirjassa täydentänyt kuvaa saksalaisen lehdistön kuvauksilla muista kontakteista.

Moni ehkä kaipaisi tältä kirjalta myös moraalisten kantojen lausumista. Useat sota-aikana ilmaistut mielipiteet ovat nykyajan silmissä ja korvissa hätkähdyttäviä. Ajan esimerkeistä saisi aineksia sekä toimijoiden kauhisteluun että heidän puolustamiseensa.

Oleellista on kuitenkin välttää tekemästä ainakaan sitä, mitä meistä kukaan ei hyväksyisi omalle kohdalleen: Ei tule siirtää oman aikamme käsityksiä ja arvostuksia menneisyyteen, jolloin ne eivät historiallisen kehityksen pohjalta edes voineet vallita – saati edellyttää, että aikalaiset olisivat ajatelleet ja toimineet sen mukaan, mikä meistä tuntuu oikealta nyt, aivan erilaisissa oloissa. Anakronismi ja jälkiviisaus ovat helppoja teitä, mutta ne eivät vastaa tieteellistä tarkastelua.

SYYSKUU 1939 – KESÄKUU 1941

JOHTAVAT PIIRIT REAALIPOLITIIKAN KOULUSSA

TAUSTA: SAKSA-KUVAN MONIMUOTOISUUS

Jokaisen ihmisen tulevaisuushorisontti määräytyy viime kädessä taaksepäin suuntautuvasta katseesta. Aiemmin tapahtuneen oletetaan toistuvan, uudessa muodossa mutta silti vanhojen juurien pohjalta. Edes Hitlerin Saksa ei lakannut olemasta ihmisten silmissä Saksa, eikä sen tulevaisuutta syksyllä 1939 pidetty uuden valtakunnankanslian marmoriin hakattuna tai nähty vain Nürnbergin puoluekokousspektaakkeliin prisman läpi.

Keisarillisen Saksan romahdettua Saksa ei ollut oikeastaan koskaan näyttäytynyt suomalaisille erityisen rohkaisevassa valossa. Weimarin Saksan aikana Saksasta ei ollut Suomen turvallisuustekijäksi, koska se oli voimiltaan heikko ja Neuvostoliiton ystävä. Suomi haki turvaa Englannista, reunavaltioista, Kansainliitosta ja Ruotsista. Myös Suomen ja Saksan keskinäinen kauppa oli usein ongelmissa, kun sen sijaan Englanti oli Suomen paras asiakas. Vanhat Saksan-ystävät olivat pettyneitä Saksan pysyvään voimattomuuteen ja puoluekiistoihin, jotkut myös sen yhteiskunnalliseen ”tapainturmelukseen”, etenkin kun Saksa oli aiemmin nähty konservatiivisten hyveiden maana. Sosiaalidemokraattien silmissä Weimarin Saksa oli edeltäjäänsä parempi, olihan siellä aluksi jopa puoluetoveri Friedrich Ebert presidenttinä. Yhteiskunnassa vanhat tiede- ja muut kontaktit jatkuivat ja olivat merkittäviä, mutta saksalaiset olivat silläkin alalla huolissaan muiden maiden kilpailusta ja suomalaisten aiempaa suuremmasta itseriittoisuudesta.

Suomi itsessään ei ollut Hitleriä edeltäneelle demokraattiselle Saksalle kovin tärkeä, oikeastaan siellä vain toivottiin, ettei maa menisi liian lähelle Saksan vastustajia eli Puolaa, Ranskaa ja Baltian maita. Enempää ei ollut toivottavissa eikä saavutettavissa, koska tiedettiin, ettei Suomelle voinut tarjota sitä, mitä se oli eniten Saksan-suhteistaan toivonut: turvaa Neuvostoliittoa vastaan.⁸ Siitä oltiin huolissaan, että englannin kielen nähtiin voittavan alaa Suomessa, vaikka aiemmin saksan kielen ylivoima oli ollut itsestään selvä.

Myös Saksan kansallissosialistisen ulkopoliitiikan tavoitteet Suomessa olivat yllättävänkin realistisia. Aluksi oli uskottu Suomen olevan lupaavampi tapaus kuin varovainen Ruotsi, vihamielinen Norja ja epäluuloinen Tanska. Olihan Suomessa pohjaa, mille rakentaa: vuoden 1918 aseveljeyden perintö, kiivas antikommunismi, neuvostouhka ja myötämielinen kansalaisyhteiskunta. Pian kuitenkin saksalaiset havaitsivat, että Suomikin meni sisä- ja ulkopoliittisesti ”vasemmalle”, omaksui ulkopoliitikassaan skandinaavisen puolueettomuuden, vaihtoi presidenttinsä oikeistolaisesta Saksan-ystävästä P. E. Svinhufvudista keskustalaiseen Kyösti Kallioon ja muodosti hallituksensa punamultapohjalta. Lopulta Suomi keväällä 1939 jopa kiellettiin solmimasta Saksan kanssa edes hyökkäämättömyyssopimusta, vaikka sillä oli sellainen Neuvostoliitonkin kanssa. Tätä saksalaiset pitivät erityisenä loukkauksena.

Kansallissosialistisenkin Saksan Suomi-politiikan perustavoitteeksi tuli sama linja kuin suhteessa muuhun Skandinaviaan: suurempien vahinkojen torjuminen ja muiden suurvaltojen vaikutusvallan patoaminen. Elokuussa 1939 Suomi sitten kelpasi Molotov–Ribbentrop-sopimuksen vaihtorahaksi. Saksa ei enää tuntenut mitään aihetta sympatioihin Suomea kohtaan.⁹

Suomalaisille puolestaan Hitlerin valtaannousu oli ollut yllätys. Vuoden 1923 vallankaappausyrityksen aikana häntä oli pidetty outona ilmestyksenä eikä edes yhtä tärkeänä kuin kaappauksen muita johtajia.¹⁰ Valtaannousuun asti ja jonkin verran sen jälkeenkin lähes kaikki Suomen porvarilliset poliittiset piirit olettivat, että Hitler, jolla ei ollut minkäänlaista valtiomiestaustaa, oli korkeintaan vallan junioriosakas, joka lähinnä varmistaisi joukkotuen kyvykkäämmille henkilöille,

kuten häntä edeltäneille kanslereille Franz von Papenille ja Kurt von Schleicherille, tai Saksan armeijalle.

Sosiaalidemokraatit tulkitsivat, että Hitler ja kansallissosialistit olivat pelkkä kapitalistien käsikassara, ilman omaa ohjelmaa ja omaa tahtoa. SDP:n lehdistön mukaan uudessa Saksassa ei ollut mitään hyvää: *Suomen Sosialidemokraatissa* oli täysin arkista ja toistuvaa käyttää uudesta Saksasta sellaisia ilmauksia kuin ”kulttuuria hävittävä voima”, ”pyövelipolitiikka”, ”barbaria” ja ”pistimiin nojautuva fascistivalta”. Kansallissosialistit olivat ideologinen vihollinen, jonka kanssa ei voitu tehdä minkäänlaisia kompromisseja.

Monet liberaalit puolestaan olettivat, että suurimpana vaarana olivat Hitlerin selän takana vaikuttavat vanhat ja Hitleriä viekkaammat taantumusvoimat, kuten oikeistolaiset aateliset maanomistajat ja armeija. Suomalaista liberalismia puoluekartalla edustanut Kansallinen Edistyspuolue ja sen vahva lehdistö, etenkin *Turun Sanomat* ja *Helsingin Sanomat*, olivat periaatteellisesti englantilaismielisiä ja demokraattisia. Ne kavahtivat Hitlerin pyrkimyksiä repiä rikki Versailles’n rauhan aikaansaama ja Kansainliiton turvaama eurooppalainen järjestys. Kriittisiä olivat myös Ruotsalainen Kansanpuolue ja Maalaisliitto, joskaan ne eivät olleet yhtä jyrkkiä.¹¹

Suomalaiseksi erikoisuudeksi tuli, että konservatiivinen oikeisto kääntyi laitaioikeistoa vastaan ja myös voitti tämän kamppailun. Kokoomuspuolueen jyrkkä siipi oli aluksi uskonut Hitlerin Saksan kehittyvän myönteiseksi voimaksi, koska se oli niin antikommunistinen, ja monet maltillisetkin konservatiivit halusivat aluksi uskoa, että oudoista piirteistä huolimatta Saksa muuttuisi keisari-Saksan kaltaiseksi. Kun laitaioikeiston IKL (Isänmaallinen Kansanliike) kuitenkin muodosti oman puolueen kesän 1933 vaalien jälkeen, kokoomuslainen suunta muuttui: seuraavana vuonna puheenjohtajaksi valittiin J. K. Paasikivi, ja hän siivosi kaikki IKL:n edustajat ja muut radikaalit ainekset Kokoomuspuolueesta.

Symbolinen viimeinen naula Hitlerin Saksan huonon maineen arkkuun oli se, että Paasikivi käytti fasismia ja natsismia loppumatkanaan varoittavien esimerkkien varastona taistelussaan IKL:ää vastaan. Toisaalta Paasikivi toi päiväkirjassaan selkeästi ilmi, että fasismi oli

bolševismia pienempi paha. Maltillisen oikeiston piirissä sitäkään ei kuitenkaan haluttu, koska se vain pahentaisi päätautia eli kommunismin vaaraa.¹²

Laitaoikeiston eli IKL:n piirissä oli ollut suoranaista Hitlerin ja kansallissosialismin ihailua, mutta puolue havaitsi hyvin nopeasti jo 1930-luvun alussa, että sellainen oli poliittisesti mahdollisimman huono myyntivaltti. Niinpä IKL:nkin linjana oli ollut vaatia vain ”todellista puolueettomuutta”, sillä sen mielestä Suomen ulkopoliittikka oli ollut liian länsi- ja Kansainliitto-mielistä.¹³

Saksan 1930-luvun ulkopoliittiset toimet, kuten Reininmaan alueen varustaminen ja miehittäminen uudelleen, yleisen asevelvollisuuden palauttaminen, Itävallan liittäminen Saksaan ja Euroopan sodan partaalle vienyt Tšekkoslovakian sudeettikriisi, olivat huolestuttaneet suomalaisia. Nämä toimet arveluttivat niitäkin, jotka edelleen suhtautuivat myötätuntoisesti siihen, mitä ne pitivät Saksan pyrkimyksenä oikaista ensimmäisen maailmansodan epäoikeudenmukaisuuksia. Saksan suorasukaiset otteet kuitenkin arveluttivat, koska ne olivat vaarallisia käytösmalleja toisille suurvalloille ja asettivat pienet kansakunnat kansainvälisen politiikan heittopusseiksi.

Ymmärrys Saksan ulkopoliittikkaa kohtaan loppui oikeistossakin keväällä 1939, kun Hitler kaappasi koko Tshekkoslovakian. Sitä ei voinut perustella enää sen enempää Versailles’n rauhansopimuksen ”vääryyksien” poistamisella kuin kansallisuusaatteella. Tosin senkin jälkeen piti oikeiston mielestä välttää asettumasta myöskään Saksan julkisten vihollisten leiriin. Se olisi pikkuvaltiolle vaarallista.¹⁴

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja ammattipiireissä puolestaan pyrittiin säilyttämään vanhat kontaktit ja olemaan sotkematta niihin politiikkaa – ikään kuin ei olisi edes huomattu, että Saksassa oli tapahtunut syvälinen järjestelmän muutos. Toisaalta olisi ollut vaikeaa katkaistakaan kontakteja: myös kansallissosialismin aikana Saksa oli monella alalla Euroopan ja jopa maailman johtava maa. Eristäytyminen siitä olisi johtanut jäämiseen jälkeen oman alan kehityksestä.

Saksalaiset olivat myös riittävän realistisia ollakseen tyrkyttämättä näissä kontakteissa poliittisia näkemyksiä. He päinvastoin korostivat

sitä, kuinka vähän mikään oli muuttunut tavallisessa elämässä, tiedemaailmassa ja ammattisektoreilla. Suomalainen älymystö, akateeminen yhteisö, lukeneisto, keskiluokka ja instituutiot yleensä lähtökohdaisesti *halusivat* ymmärtää Saksaa – kunhan politiikkaa ei sotkettaisi mukaan. Toki sosiaalidemokraatit suhtautuivat kielteisesti, mutta saksalaisia se ei häirinnyt, koska sivistyneistö oli valtaosaltaan hyvin porvarillista ja muisti vanhan aseveljeyden. Vierailuilla kannattikin aina käydä yhdessä laskemassa seppele Suomessa vuonna 1918 kaatuneiden saksalaisten muistomerkillä.

1930-luvun loppuun asti yhteiskunnan porvarillisella puolella valitsi toive, ettei tutuin Saksa sittenkään ollut kuollut ja että Saksa olisi aina ilmainen henkivakuutus, suomalaisten tarvitsematta tahrata käsiä sen kyseenalaisiin puoliin. Kansallissosialistisena maa olisi luonnostaan kommunismin vihollinen. Lisäksi Saksa-kriitikoidenkin oli vaikeaa vastata siihen argumenttiin, että Stalinin terrori oli määrällisesti paljon pahempaa, ja Eurooppa oli muutenkin täynnä diktatuureja ja kokenut verisiä kriisejä ja vallankumouksia.¹⁵

Joka tapauksessa Saksa lähti toisen maailmansodan alkaessa liikkeelle melkoiselta takamatkalta, mitä tuli suomalaisten sympatioihin. Sen järjestelmää ja ideologiaa vieroksuttiin, sitä pidettiin Euroopan rauhan häiritsijänä, ja nekin, jotka olivat ymmärtäneet Saksan toimia, olivat päätyneet syvään pettymykseen ja epäilyihin. Lähettiläs Wipert von Blücher tiivisti kaiken tämän osuvasti sudeettikriisin aikana syyskesällä 1938:

Sodassa Suomi ei voi voittaa, vaan hävitä... Suomi on nykyään kylläinen maa (ein saturiertest Land), joka on kiinnostunut vallitsevan olotilan, status quon säilymisestä... Yleinen mielipide tulee sodan syttyessä suureksi osaksi vaistomaisesti kääntymään sitä valtaa vastaan, joka tšekäläisen käsityksen mukaan on syyppää hyökkäykseen. Ratkaistessaan, kuka on syyllinen, Suomen yleinen mielipide tulee olemaan Tukholman ja Lontoon vaikutuksen alainen... Vastakkain eivät siis näytä olevan kansallissosialismi ja bolshevismi, vaan kansallissosialismi ja demokratia. Tämä merkitsee suomalaisille täydellistä rintamanmuutosta... Kansasta 80–90 % on demokraattisesti asennoitunut, eivätkä he tule kieltämään tätä asennettaan sodassa, joka heille esitetään taisteluna demokratiaa